

PIOTR JANAS, ZDZISŁAW TARGOŃSKI, TERESA RUDNICKA-PILAT

BIOSYNTETA BETA-GLUKANAZ PRZEZ MUTANTY *TRICHODERMA REESEI* PODCZAS HODOWLI OKRESOWYCH

Streszczenie

Cztery mutanty *T. reesei* były testowane pod kątem produkcji beta-glukanaz podczas hodowli okresowych w obecności różnych źródeł węgla. Nadproducent enzymów autolitycznych *Trichoderma viride* F-19 został użyty jako mutant porównawczy. Najwyższe aktywności beta-glukanaz oznaczono w filtratach otrzymanych po hodowlach *T. viride* F-19 i *T. reesei* VTT-D-78085 na pożywkach zawierających 1% mieszaniny glukanu i chityny w stosunku 1:1. Stwierdzono wysokie aktywności proteolityczne filtratów podczas hodowli mutantów w obecności 1% glukanu, które były związane z zanieczyszczeniem tego substratu substancjami białkowymi, działającymi indukcyjnie na produkcję tych enzymów. Beta - glukanazy produkowane przez *T. reesei* M-7 były odporne na glukozową represję kataboliczną.

Wstęp

Regulacja produkcji, mechanizm działania oraz oczyszczanie enzymów pochodzenia grzybowego zdolnych do rozkładania niecelulozowych beta-glukanów jest przedmiotem wielu prac badawczych od początku lat 60 XX w. Wynika to nie tylko z szerokich możliwości ich zastosowania w przemyśle, ale także z funkcji fizjologicznych jakie spełniają beta-glukanazy w cyklu życiowym grzybów. Wyniki badań opublikowanych w pierwszych pracach Reese i Mandels [14, 15] wskazywały na konstytutywny sposób produkcji tych enzymów u grzybów. Obecnie wiadomo że podlegają one regulacji przez indukcję i represję kataboliczną [13]. Zaobserwowano również możliwość zróżnicowania sposobów regulacji u gatunków grzybów należących do jednego rodzaju, a nawet u poszczególnych izoenzymów; na przykład 1,3-beta-glukanaza *Trichoderma longibrachiatum* podlega represji katabolicznej [20], a ten sam enzym produkowany przez *T. harzianum* i *T. viride* jest odpowiednio indukcyjny i konstytutywny [1, 2]. Naturalnym induktorem produkcji beta-glukanaz jest beta-

glukan oraz di- i trimeryczne produkty jego hydrolizy [18]. Mniej specyficzną i wolniejszą indukcję tego enzymu powodują również całe ściany komórkowe grzybów. Podczas hodowli, maksymalne wydzielanie beta-glukanaz do podłoża ma miejsce po wykorzystaniu źródła węgla i rozpoczęciu procesów autolitycznych [13]. W warunkach naturalnych zjawisko podwyższonej produkcji beta-glukanaz zaobserwowano podczas przejścia grzyba z fazy wzrostu do sporulacji [1]. Większość beta-glukanaz grzybów strzępkowych podlega represji katabolicznej, objawiającej się zahamowaniem ich produkcji w obecności łatwo przyswajalnego źródła węgla w podłożu [13]. Podobnie jak w przypadku celulaz, proces ten jest niezależny od poziomu cyklicznego AMP (cAMP) w komórkach *Trichoderma*. Badania prowadzone przy użyciu inhibitorów biosyntezy białka i RNA przez Santos i wsp. [16] udowodniły hamujący efekt glukozy na poziomie przedtranslacyjnym.

Duże zainteresowanie budzi morfogenetyczna funkcja beta-glukanaz grzybowych. Enzymy te wraz z chitynazami powodują zmiany struktury i składu ściany komórkowej podczas procesu wzrostu komórek, pączkowania i sporulacji. Ich działanie polega m.in. na tworzeniu w obrębie ściany wolnych przestrzeni dla nowo syntetyzowanych polimerów. Brak defektywnych mutantów w zakresie produkcji beta-glukanaz utrudnia niestety dokładne poznanie tych procesów [13].

Celem pracy było określenie i porównanie warunków biosyntezy beta-glukanaz przez wybrane mutanty *T. reesei*. Porównanie to dotyczyło hodowli prowadzonych w systemie okresowym na podłożach z dodatkiem różnych źródeł węgla. Mutantem referencyjnym zastosowanym w pracy był uznany producent enzymów autolitycznych *Trichoderma viride* F-19. Zbadano również aktywności proteaz w filtratach pochodzących mutantów.

Materiały i metody badań

Mikroorganizmy: Mutant *Trichoderma viride* F-19, o zwiększonych zdolnościach do produkcji enzymów litycznych, pochodził z Kolekcji Katedry Technologii Przemysłu Rolno-Spożywczego i Przechowalnictwa [21]. Mutant *Trichoderma reesei* M-7, otrzymany w wyniku mutagenizacji promieniowaniem UV *Trichoderma reesei* QM 9414 w Katedrze Technologii Przemysłu Rolno-Spożywczego i Przechowalnictwa, charakteryzował się zwiększoną produkcją enzymów celulolitycznych i ksylanolitycznych [6]. Mutanty *Trichoderma reesei* o symbolach: RUT C-30, VTT-D-78085, VTT-D-79125 pochodziły z VTT-Collection of Industrial Microorganism Technical Research Centre (Helsinki, Finlandia). Mutanty przechowywano na skosach brzezkowych w temperaturze 2°C, okresowo je przeszczepiając.

Oznaczanie aktywności enzymatycznych: W celu oznaczenia aktywności beta-1,3-glukanazy sporządzono 1% roztwór laminaryny w 0,1M buforze octanowym o pH = 4,8. Do odmierzonej objętości 0,9 cm³ roztworu laminaryny (Sigma) dodawano

0,1 cm³ odpowiednio rozcieńczonego filtratu pochodowlanego. Mieszaninę reakcyjną inkubowano w temperaturze 50°C przez 30 min. Ilość uwolnionych cukrów redukujących oznaczano metodą kolorymetryczną przy użyciu odczynnika zawierającego kwas 3,5-dwunitrosalicylowy (DNS) po pomiarze absorpcji próby wobec kontroli odczynnikowej. Za jednostkę aktywności beta-1,3-glukanazy przyjęto taką ilość enzymu, która uwalnia 1 μmol glukozy w czasie 1 min w warunkach reakcji [21].

Oznaczenia aktywności proteolitycznej przeprowadzano wg metodyki opisanej przez Lovriena i wsp.[10]. Przygotowywano roztwór zawierający 100 mg azokazeiny (Sigma) w 10 cm³ 0,1M buforu octanowego o pH = 4,8 i dodawano kroplę 2-merkaptotetanolu. Do 0,9 cm³ tak przygotowanego roztworu dodawano 1,35 cm³ filtratu pochodowlanego i inkubowano w temperaturze 50°C przez 30 min. Po tym czasie reakcję przerywano dodając do objętości reakcyjnej 2,25 cm³ 5% kwasu trójchlorooctowego, a następnie wirowano przez 10 minut. Ekstynkcję cieczy nadosadowej odczytywano przy λ = 366 nm wobec kontroli odczynnikowej. Za jednostkę aktywności proteolitycznej przyjęto zmianę ekstynkcji mieszaniny reakcyjnej w ciągu minuty na 1 cm³ filtratu pochodowlanego.

Zawartość białka w filtratach pochodowlanych oznaczano metodą Lowryego i wsp. [9].

Zawartość cukrów redukujących oznaczano metodą z kwasem 3,5-dwunitrosalicylowym wg Miller [12].

Warunki hodowli: Hodowle okresowe mutantów prowadzono w kolbach Erlenmeyera o pojemności 500 cm³, wypełnionych 100 cm³ pożywki. Temperatura hodowli wynosiła 25°C, a pH=5,0. Skład podłoża hodowlanego wg Mandelsa i Webera [11] był następujący, w g/l: KH₂PO₄ (2,0), MgSO₄ (0,3), (NH₄)₂SO₄ (1,4), CaCl₂ (0,3), Tween 80 (1,0), ekstrakt drożdżowy (1,0), roztwór mikroelementów 0,5 cm³/dm³ zawierający: FeSO₄·7H₂O 5 g/dm³ MnSO₄·H₂O 1,96 g/dm³, ZnCl₂ 1,66 g/dm³, CoCl₂ 2 g/dm³. Stosowano następujące źródła węgla (10 g/l) : glukozę, galaktozę, otręby pszenne, otręby owsiane, ksylozę, ksylan z brzozy, celobiozę, karboksymetylocelulozę, glukan, chitynę oraz mieszaninę glukanu z chityną w stosunku 1:1 (5g/l : 5g/l).

Izolacja glukanu z mąki: Izolację glukanu z mąki żytniej przeprowadzono na podstawie schematu produkcji koncentratów rozpuszczalnych substancji balastowych [4]. 1000 g mąki żytniej umieszczano w 10 litrowym naczyniu i zalewano 9 l wody o temperaturze około 15°C. Obydwa składniki mieszano przez 15 minut i pozostawiano na 24 godz. w temperaturze pokojowej. Następnie zlewano ekstrakt z nad rafinatu i wirowano przy 3000 x g. W następnym etapie przeprowadzono koagulację termiczną białek glukanu w autoklawie przy nadciśnieniu 0,05 MPa, w czasie 30 minut. Po ochłodzeniu do temperatury 60°C, białka wytrącone podczas obróbki termicznej oddzielano przez wirowanie przy 6000 x g. Dla lepszego oczyszczenia stosowano również sączenie przez bibułę filtracyjną. Otrzymany przesącz był następnie zagęszczany

przy użyciu wyparki próżniowej, a uzyskany płynny koncentrat suszono do stałej masy w temperaturze 80°C i rozdrabniano. W tej postaci stosowano go jako źródło węgla podczas hodowli mutantów.

Oznaczanie zawartości białka w glukanie: W pierwszym etapie próby glukanu były spalane w gilzach szklanych z mieszaniną kwasu siarkowego i dodatków przyspieszających ten proces. W drugim etapie gilżę z mineralizatem umieszczano w autoanalizatorze Kjeltec 1030, w którym czynność rozcieńczenia i alkalizacji próby oraz destylacji amoniaku odbywała się w sposób automatyczny. Wynik zawartości białka przedstawiono w procentach suchej substancji.

Wyniki i dyskusja

Najwyższe aktywności enzymatyczne beta-glukanaz oznaczono w filtratach po hodowli trzech mutantów w obecności 1% glukanu otrzymanego z mąki żytniej jako jedyne źródła węgla (tab. 1, 2, 3). Najlepszym producentem tych enzymów okazał się mutant *T. reesei* o symbolu VTT-D-78085. Aktywność beta-glukanaz osiągnęła maksymalną wartość w czwartej dobie hodowli i wynosiła 1,3 $\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$ (tab. 2). W przypadku tego mutantu oraz mutantu o symbolu RuT C-30 stwierdzono również najwyższe aktywności proteolityczne w tych warunkach hodowli (tab. 1). Wynikało to prawdopodobnie z zanieczyszczenia glukanu substancjami białkowymi, działającymi indukcyjnie na produkcję tych enzymów. Stężenie białka wynosiło 12,57% ogólnej masy glukanu. Wysokie aktywności beta-glukanaz oznaczono również w filtratach po hodowli mutantu M-7, nadproducenta enzymów celulolitycznych. W obecności 1% celobiozy wynosiły – 1,15 $\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$, w obecności 1% ksylanu – 0,93 $\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$, i były nieznacznie niższe (0,75 $\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$) w obecności glukozy jako represyjnego źródła węgla (tab. 4), co jest potwierdzeniem wyników wcześniejszych badań.

W celu uzyskania wyższych aktywności enzymatycznych beta-glukanaz, w następnym etapie pracy przeprowadzono hodowlę okresowe mutantów *Trichoderma reesei* w warunkach zbliżonych do występujących w naturze, a więc w obecności mieszaniny glukanu i chityny (0,5% : 0,5%), składników ścian komórkowych roślin, jako źródła węgla. Również w tych warunkach stwierdzono najwyższą aktywność tych enzymów w filtracie uzyskanym w czwartej dobie hodowli *T. reesei* VTT-D-78085 (tab. 5). Aktywność ta (2,25 $\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$) była około 2 do 20 razy wyższa od uzyskanych podczas hodowli tego mutantu w obecności pozostałych źródeł węgla. Była ona pozytywnie skorelowana z najwyższą szybkością utylizacji induktorów w podłożu. Produkcja beta-glukanaz przez pozostałe trzy mutanty była niższa w obecności mieszanych źródeł węgla, od maksymalnych obserwowanych podczas hodowli okresowych w obecności innych induktorów.

Tabela 1

Charakterystyka filtratów pochodzących otrzymanych po hodowlach okresowych mutantu *Trichoderma reesei* RUT C-30 w obecności różnych źródeł węgla.

Characteristics of culture filtrates obtained after batch cultivations of mutant *Trichoderma reesei* RUT C-30 in the presence of different carbon source.

Źródło węgla (1%)/ Source of carbon (1%)	Czas hodowli (doby)/ Time of cultivation (days)	Aktywność beta-1,3-glukanazy ($\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$)/ Activity of beta-1,3-glucanase ($\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$)	Aktywność proteolityczna ($\text{U}/\text{cm}^3 \times 10^3$)/ Proteolytic activity ($\text{U}/\text{cm}^3 \times 10^3$)	Zawartość białka ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)/ Protein content ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)	Pozostałość cukrów w podłożu ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)/ Residual sugar in medium ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)
Glukoza Glucose	2	0,05	0,00	48,0	205,0
	4	0,17	3,70	88,0	142,5
	6	0,16	0,66	123,0	25,0
Galaktoza Galactose	2	0,08	0,00	52,5	145,0
	4	0,13	0,10	68,5	85,0
	5	0,08	0,69	79,0	22,5
Otręby pszenne Bran	6	0,03	0,00	92,5	17,5
	2	0,03	0,00	55,5	275,0
	4	0,06	1,06	78,5	147,5
Otręby owsiane Oats roughage	6	0,02	0,00	116	27,5
	2	0,10	0,00	51,5	237,5
	4	0,13	1,21	70,0	140,0
Ksyloza Xylose	6	0,05	0,07	83,5	25,0
	2	0,07	0,00	60,0	265,0
	4	0,17	0,00	88,0	217,5
Ksylnan Xylan	5	0,12	1,21	100,0	22,5
	6	0,06	0,57	86,0	15,0
	2	0,11	0,00	72,5	297,5
Celobioza Cellobiose	4	0,16	0,64	117,0	127,5
	5	0,09	1,06	136,0	47,5
	6	0,04	0,42	148,0	37,5
Celuloza Cellulose	2	0,08	0,30	67,0	490,0
	4	0,17	2,30	105,5	227,5
	5	0,20	0,44	120,0	25,0
Glukan Glucan	6	0,12	0,00	101,0	17,5
	2	0,04	0,00	65,0	417,5
	4	0,17	0,07	97,0	230,0
Chityna Chitin	6	0,03	1,73	122,0	40,0
	2	0,46	39,73	320,0	585,0
	4	0,30	31,92	528,5	247,5
Chityna Chitin	6	0,21	30,15	756,0	47,5
	2	0,01	0,00	375,0	25,0
	4	0,03	0,47	261,0	15,0
6	0,02	0,96	195,0	12,5	

Tabela 2

Charakterystyka filtratów pochodzących otrzymanych po hodowlach okresowych mutantu *Trichoderma reesei* VTT-D-78085 w obecności różnych źródeł węgla.

Characteristics of culture filtrates obtained after batch cultivations of mutant *Trichoderma reesei* VTT-D-78085 in the presence of different carbon source.

Źródło węgla (1%) Source of carbon (1%)	Czas hodowli (doby) Time of cultivation (days)	Aktywność beta-1,3-glukanazy ($\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$) Activity of beta-1,3-glucanase ($\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$)	Aktywność proteolityczna ($\text{U}/\text{cm}^3 \times 10^3$) Proteolytic activity ($\text{U}/\text{cm}^3 \times 10^3$)	Zawartość białka ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$) Protein content ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)	Pozostałość cukrów w podłożu ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$) Residual sugar in medium ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)
glukoza glucose	2	0,15	1,01	312,5	95,0
	4	0,33	3,90	284,0	35,0
	6	0,24	1,18	222,0	20,0
galaktoza galactose	2	0,08	1,46	294,0	77,5
	4	0,13	3,65	237,0	32,5
	5	0,17	4,20	174,0	22,5
	6	0,15	3,04	85,5	15,0
otręby pszenne bran	2	0,28	2,30	490,0	112,5
	4	0,63	5,13	397,5	62,5
	6	0,40	3,01	154,5	25,0
otręby owsiane oats roughage	2	0,27	1,90	595,0	85,0
	4	0,71	5,28	495,0	52,5
	6	0,49	2,69	276,0	32,5
ksyloza xylose	2	0,10	2,30	229,5	92,5
	4	0,29	4,96	105,5	35,0
	6	0,10	1,95	37,5	20,0
ksylan xylan	2	0,12	2,59	244,5	92,5
	4	0,20	6,54	160,0	35,0
	5	0,22	4,27	44,0	25,0
celobioza cellobiose	6	0,17	3,01	32,0	20,0
	2	0,04	4,10	10,0	92,5
	4	0,15	6,27	242,5	32,5
celuloza cellulose	5	0,19	11,88	435,5	20,0
	6	0,15	9,63	456,0	17,5
	2	0,04	1,23	318,0	72,5
glukan glucan	4	0,19	4,07	163,0	22,5
	6	0,15	2,02	41,5	15,0
	2	0,47	16,76	588,0	182,5
chityna chitin	4	1,30	27,06	623,0	107,5
	6	0,56	27,48	487,5	15,0
	2	0,01	1,51	480,0	20,0
	4	0,80	9,51	686,0	15,0
	6	0,46	10,37	882,0	15,0

Tabela 3

Charakterystyka filtratów pochodzących otrzymanych po hodowlach okresowych mutantu *Trichoderma reesei* VTT-D-79125 w obecności różnych źródeł węgla.

Characteristics of culture filtrates obtained after batch cultivations of mutant *Trichoderma reesei* VTT-D-79125 in the presence of different carbon source.

Źródło węgla (1%)/ Source of carbon (1%)	Czas hodowli (doby)/ Time of cultivation (days)	Aktywność beta-1,3-glukanazy ($\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$)/ Activity of beta-1,3-glucanase ($\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$)	Aktywność proteolityczna ($\text{U}/\text{cm}^3 \times 10^3$)/ Proteolytic activity ($\text{U}/\text{cm}^3 \times 10^3$)	Zawartość białka ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)/ Protein content ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)	Pozostałość cukrów w podłożu ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)/ Residual sugar in medium ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)
Glukoza Glucose	2	0,27	1,88	315	190,0
	4	0,35	6,54	422,0	100,0
	6	0,32	6,40	234,0	17,5
Galaktoza Galactose	2	0,33	2,10	228,0	175,0
	4	0,39	5,70	311,5	95,0
	6	0,43	6,47	196,0	15,0
Otręby pszenne Bran	2	0,36	1,73	265,0	200,0
	4	0,37	4,42	399,5	127,5
	5	0,44	5,16	330,0	85,0
	6	0,41	4,74	258,0	45,0
Otręby owsiane Oats roughage	2	0,37	4,42	296,5	180,0
	4	0,45	5,43	423,5	110,0
	5	0,57	8,99	347,0	77,5
	6	0,50	8,10	288,0	42,5
Ksyloza Xylose	2	0,39	1,01	151,5	192,5
	4	0,42	4,94	263,5	105,0
	5	0,46	8,99	232,5	67,5
	6	0,50	8,10	176,0	27,5
Ksylian Xylan	2	0,36	3,06	184,0	185,0
	4	0,40	6,69	291,0	132,5
	5	0,41	7,60	368,5	105,0
	6	0,38	6,84	334,0	35,0
Celobioza Cellobiose	2	0,29	0,25	272,0	155,0
	4	0,31	3,95	353,0	90,0
	5	0,34	7,51	298,0	40,0
	6	0,31	6,88	246,0	15,0
Celuloza Cellulose	2	0,04	1,26	164,5	172,5
	4	0,21	5,01	286,0	90,0
	6	0,18	3,31	187,0	20,0
Glukan Glucan	2	0,14	22,72	432,0	197,5
	4	0,61	22,79	600,0	42,5
	6	0,18	18,88	388,5	20,0
Chityna Chitin	2	0,01	1,63	524,0	25,0
	4	0,07	16,62	664,0	15,0
	6	0,05	28,96	563,5	0,0

Tabela 4

Charakterystyka filtratów pochodzących otrzymanych po hodowlach okresowych mutantu *Trichoderma reesei* M-7 w obecności różnych źródeł węgla.

Characteristics of culture filtrates obtained after batch cultivations of mutant *Trichoderma reesei* M-7 in the presence of different carbon source.

Źródło węgla (1%) Source of carbon (1%)	Czas hodowli (doby) Time of cultivation (days)	Aktywność beta-1,3-glukanazy ($\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$) Activity of beta-1,3-glucanase ($\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$)	Aktywność proteolityczna ($\text{U}/\text{cm}^3 \times 10^3$) Proteolytic activity ($\text{U}/\text{cm}^3 \times 10^3$)	Zawartość białka ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$) Protein content ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)	Pozostałość cukrów w podłożu ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$) Residual sugar in medium ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)
glukoza glucose	2	0,26	2,79	212,5	265,0
	4	0,55	7,86	319,0	102,5
	5	0,75	10,86	372,0	45,0
	6	0,54	9,23	293,0	20,0
galaktoza galactose	2	0,23	0,10	253,0	255,0
	3	0,32	1,04	297,0	170,0
	4	0,16	4,77	336,0	85,0
	6	0,02	0,47	277,0	17,5
otręby pszenne bran	2	0,12	0,27	131,0	267,5
	4	0,22	5,53	224,0	92,5
	5	0,36	9,83	171,0	37,5
	6	0,34	7,58	137,0	15,0
otręby owsiane oats roughage	2	0,15	5,09	83,5	267,0
	4	0,27	17,01	156,0	90,0
	5	0,35	20,05	112,0	45,0
	6	0,28	18,30	94,0	20,0
ksyloza xylose	2	0,30	1,04	228,0	250,0
	4	0,15	3,28	321,0	87,5
	6	0,04	0,67	353,0	32,5
ksylan xylan	2	0,31	3,21	135,0	945,0
	4	0,59	4,27	277,5	50,0
	5	0,87	5,62	438,0	40,0
	6	0,93	5,14	486,0	32,5
celobioza cellobiose	2	0,30	0,22	286,0	102,5
	4	0,96	2,67	413,0	47,5
	5	1,15	4,32	472,5	30,0
	6	1,04	2,80	399,0	15,0
celuloza cellulose	2	0,22	0,00	110,5	417,5
	4	0,54	3,14	183,0	320,0
	6	0,70	9,70	241,5	265,0
glukan glucan	2	0,20	8,10	594,0	90,0
	3	0,30	9,77	700,0	45,0
	4	0,38	7,06	495,0	35,0
	6	0,02	0,52	291,0	15,0
chityna chitin	2	0,02	1,73	444,5	25,0
	4	0,09	18,12	665,0	15,0
	5	0,13	28,00	740,0	0,0
	6	0,13	23,95	736,0	0,0

Tabela 5

Charakterystyka filtratów pochodzących otrzymanych po hodowlach okresowych mutantów *Trichoderma reesei* w obecności mieszanego źródła węgla: 0,5% glukanu + 0,5% chityny.

Characteristics of culture filtrates obtained after batch cultivations of mutants of *Trichoderma reesei* in the presence of mixed carbon source: 0,5% glucan + 0,5% chitin.

Mutant Mutant	Czas hodowli (doby) Time of cultivation (days)	Aktywność beta-1,3-glukanazy ($\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$) Activity of beta-1,3-glucanase ($\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$)	Aktywność proteolityczna ($\text{U}/\text{cm}^3 \times 10^3$) Proteolytic activity ($\text{U}/\text{cm}^3 \times 10^3$)	Zawartość białka ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$) Protein content ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)	Pozostałość cukrów w podłożu ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$) Residual sugar in medium ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)
RuT C-30	2	0,23	0,57	492,0	640,0
	3	0,22	1,14	510,0	550,0
	4	0,21	4,32	549,0	477,5
	5	0,14	3,51	558,0	65,0
	6	0,17	3,16	805,0	20,0
VTT-D- 78085	2	1,03	5,58	579,0	82,5
	3	1,81	6,10	764,0	70,0
	4	2,25	7,93	728,0	57,5
	5	1,73	9,80	648,0	55,0
	6	1,39	7,75	630,0	40,0
VTT-D- 79125	2	0,20	2,22	519,0	515,0
	3	0,21	3,83	594,0	507,5
	4	0,23	13,93	675,5	302,5
	5	0,35	18,10	816,0	67,5
	6	0,19	13,98	738,0	40,0
M-7	2	0,22	8,69	564,0	440,0
	3	0,42	10,20	585,0	320,0
	4	0,47	10,47	592,0	75,5
	5	0,74	13,53	661,5	37,5
	6	0,79	12,42	780,0	20,0

W celu porównania przeprowadzono również hodowle okresowe uznanego producenta enzymów autolitycznych *Trichoderma viride* F-19, mutantu wyizolowanego w naszej Katedrze, w obecności 1% beta-glukanu i chityny stosowanych oddzielnie oraz obydwu polimerów zmieszanych w stosunku 1:1. Aktywności beta-glukanaz były maksymalne po czwartej dobie hodowli mutantu w obecności 0,5% glukanu i chityny i 2-krotnie wyższe ($4,51 \mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$) od oznaczonych w filtratach *T. reesei* VTT-D-78085 (tab. 6). Były one pozytywnie skorelowane z bardzo wysokimi aktywnościami proteaz *T. viride* F-19, które były wyższe ($29,41-32,99 \text{ U}/\text{cm}^3$) od uzyskanych podczas hodowli wszystkich mutantów *Trichoderma reesei* w tych warunkach. Podobne tendencje w zakresie produkcji beta-glukanaz, jak w przypadku mutantów *T. reesei*, obserwowano w czasie hodowli *T. viride* F-19 w obecności 1% glukanu i chityny zasto-

sowanych oddzielnie jako źródło węgla. Były on aż ponad 35-krotnie wyższe na podłożu z glukaniem niż z chityną jako induktorem.

Tabela 6

Charakterystyka filtratów pochodzących otrzymanych po hodowlach okresowych mutantu *Trichoderma viride* F-19 w obecności chityny i glukanu.

Characteristics of culture filtrates obtained after batch cultivations of mutant *Trichoderma reesei* F-19 in the presence of chitin and glucan.

Źródło węgla Source of carbon	Czas hodowli (doby) Time of cultivation (days)	Aktywność beta-1,3-glukanazy ($\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$) Activity of beta-1,3-glucanase ($\mu\text{M}/\text{cm}^3 \times \text{min}$)	Aktywność proteolityczna ($\text{U}/\text{cm}^3 \times 10^3$) Proteolytic activity ($\text{U}/\text{cm}^3 \times 10^3$)	Zawartość białka ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$) Protein content ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)	Pozostałość cukrów w podłożu ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$) Residual sugar in medium ($\mu\text{g}/\text{cm}^3$)
Chityna (1%)/ Chitin	2	0,02	1,58	568,0	30,0
	3	0,04	6,30	585,0	20,0
	4	0,08	21,09	610,0	15,0
	5	0,10	30,64	710,0	0,0
	6	0,08	27,31	616,0	0,0
Glukan (1%)/ Glucan	2	3,51	0,00	333,0	172,5
	3	3,10	21,83	364,5	90,0
	4	1,77	22,37	255,5	37,5
	5	1,21	22,10	250,0	25,0
	6	0,75	22,07	215,0	17,5
0,5% chityna + 0,5% glukan/ 0,5% chitin+ 0,5% glucan	2	0,21	2,15	539,0	455,0
	3	4,05	32,25	615,5	190,0
	4	4,50	32,99	654,5	90,0
	5	4,41	32,66	693,0	27,5
	6	4,26	29,41	905,0	17,5

Oprócz szerokich możliwości przemysłowych zastosowań beta-glukanaz i ich roli fizjologicznej, istnieje również negatywna strona ich działalności. Enzymy te, wykrywane w filtratach wielu szczepów i mutantów z rodzaju *Trichoderma*, wraz z proteazami i chitynazami oddziałują na ściany komórkowe i przez to mogą wpływać na przebieg hodowli mieszanych z udziałem innych grzybów lub drożdży. Przykładem może być łączna hodowla *T. reesei* C-30 i *Aspergillus phoenicis* w celu otrzymania pełnego kompleksu enzymów celulolitycznych bogatego w celobiazę. Obecność enzymów litycznych w surowych preparatach celulolitycznych wpływała na przebieg procesu łącznego scukrzania materiałów ligninocelulozowych i etanolowej fermentacji z wykorzystaniem drożdży [19].

Targoński [21] badał wpływ pH podłoża na produkcję beta-glukanaz, chitynaz i celulaz przez *T. reesei* QM 9414 i *T. viride* F-19 podczas hodowli okresowych w obecności celulozy MN-300, ksyłanu, chityny i grzybni *Aspergillus niger* jako źródła

węgla. Pomimo, że uzyskane aktywności beta-glukanaz były niższe niż w naszej pracy, badania te udowodniły, że *T. viride* F-19 jest cennym producentem enzymów odgrywających kluczową rolę w lizie ścian komórkowych grzybów.

Wyższe, zbliżone do oznaczanych przez nas w filtratach pochodowlanych mutantów *T. reesei* aktywności beta-glukanaz, uzyskali Theodore i Panda [22] podczas optymalizacji warunków hodowli (mieszanie, napowietrzanie, pH podłoża) *Trichoderma harzianum* do produkcji tych enzymów.

Wysokie aktywności beta-glukanaz, oznaczone po hodowli *T. reesei* M-7 w obecności represyjnego źródła węgla, są potwierdzeniem wyników wcześniejszych badań wpływu glukozy i laktozy na produkcję enzymów przez tego mutanta podczas hodowli ciągłych w różnych temperaturach [7]. Najwyższe aktywności beta-glukanaz obserwowano podczas hodowli ciągłej *T. reesei* M-7 w obecności 1% glukozy w temperaturze 34°C. Przyczyną tego zjawiska mogło być między innymi zwiększenie autolizy grzybni pod wpływem podwyższonej temperatury hodowli ciągłej. Uzyskane wyniki potwierdzają również doniesienia innych badaczy o odporności na represję kataboliczną beta-glukanaz niektórych grzybów strzępkowych jak np.: *Trichoderma harzianum*, *Claviceps fusiformis* czy *Penicillium oxalicum* [13]. Stwierdzono również, że niektóre grzybowe beta-glukanazy występują w kilku formach izoenzymatycznych, podlegających różnym mechanizmom regulacji biosyntezy, np. *Penicillium italicum* produkuje dwie beta-1,3-glukanazy o symbolach II i III, które są częściowo odporne na glukozową represję kataboliczną i jedną (beta-1,3-glukanaza I) bardzo wrażliwą na obecność glukozy w podłożu. Prawdopodobnie dwa pierwsze izoenzymy uczestniczą w procesach autolizy niezbędnych do ciągłej syntezy ściany komórkowej i wzrostu w obecności łatwo metabolizowanego źródła węgla oraz zmian konformacji ściany podczas braku glukozy w podłożu. Beta-1,3-glukanaza I jest z kolei produkowana w warunkach głodowych i jej funkcja polega pośrednio na dostarczeniu energii do komórek grzyba poprzez hydrolizę zewnątrzkomórkowych beta-glukanów [13].

Analogicznie jak w przypadku beta-1,3-glukanazy, zjawisko zwiększenia aktywności proteolitycznej w obecności glukozy w podłożu jest potwierdzeniem wyników wcześniejszych badań, w których glukoza była z powodzeniem stosowana jako źródło węgla w podłożu do produkcji tych enzymów przez *Trichoderma viride* F-19 [5]. Proteazy produkowane przez *Trichoderma reesei* są związane z celulazami, co powoduje trudności w otrzymaniu czystych preparatów tych enzymów [3]. Stąd też dobrą metodą otrzymywania proteaz wolnych od celulaz może być hodowla *Trichoderma reesei* w obecności glukozy hamującej produkcję tych ostatnich w wyniku represji katabolicznej. Podobne wyniki uzyskano podczas badań nad regulacją produkcji enzymów u *Trichoderma harzianum* [8]. Glicerol, w stężeniu jednoprocentowym, silnie hamował produkcję wszystkich enzymów kompleksu celulolitycznego mikroorganizmu, przy jednoczesnym podwyższeniu aktywności proteolitycznej w tych warunkach hodowli.

Zjawisko zwiększonej sekrecji proteaz w warunkach represyjnych jest charakterystyczne nie tylko dla rodzaju *Trichoderma*, lecz także innych grzybów strzępkowych. Smith i Wood [17] stwierdzili, podczas optymalizacji warunków hodowli do produkcji ksylanazy i beta-ksylozydazy, przy jednoczesnej maksymalnie niskiej produkcji proteaz, najwyższą aktywność tych ostatnich w obecności 1% glukozy jako źródła węgla.

Wnioski

1. Przeprowadzone badania potwierdziły, że *T. viride* F-19 jest cennym producentem enzymów odgrywających kluczową rolę w lizie ścian komórkowych grzybów i drożdży.
2. Najwyższe aktywności beta-glukanaz oznaczono po hodowlach *T. viride* F-19 i *T. reesei* VTT-D-78085 w warunkach zbliżonych do występujących w środowisku naturalnym, w obecności mieszaniny 0,5% glukanu i 0,5% chityny jako źródła węgla.
3. Wysokie aktywności proteolityczne obserwowane podczas hodowli mutantów w obecności 1% glukanu wynikały z zanieczyszczenia substancjami białkowymi, działającymi indukcyjnie na produkcję tych enzymów.
4. Odporność na glukozową represję kataboliczną beta-glukanaz produkowanych przez *T. reesei* M-7 jest potwierdzeniem wyników wcześniejszych badań.

LITERATURA

- [1] Del Ray I., Garcia-Acha I.: The regulation of beta-glucanase synthesis in fungi and yeast. *J. Gen. Microbiol.*, **110**, 1979, 83.
- [2] Dubourdiou D., Desplanques C., Villettaz J. Ribereau-Gayon P.: Investigations of an industrial β -D-glucanase from *Trichoderma harzianum*. *Carbohydr. Res.*, **144**, 1989, 277.
- [3] Dunne C.P.: Relationship between extracellular proteases and the cellulase complex of *Trichoderma reesei*. In: *Enzyme Engineering*. Eds.: J. Chibata, S. Fukui and L. B. Jr. Wingard, Plenum. Press, New York, 1982, s. 355.
- [4] Gebhart E., Poth B.: Veredelung von Roggen-Nutzung der löslichen Ballasts-toffe. *Die Mühle Mischfuttertechnik*, **133**, 1986, 423.
- [5] Janas P., Kordowska-Wiater M., Mleko S.: Izolacja protoplastów z *Trichoderma reesei* M-7 przy życiu enzymów litycznych z *Trichoderma viride* F-19. *Żywność. Nauka. Technologia. Jakość*, **4** (29), 2001, 15.
- [6] Janas P., Targoński Z.: Effect of temperature on the production of cellulases, xylanases and lytic enzymes by selected *Trichoderma reesei* mutants. *Acta Mycol.*, **30**, 1995, 255.
- [7] Janas P., Targoński Z., Udeh K.O., Waśko A.: Production of extracellular enzymes by *Tichoderma reesei* M-7 on mixtures of lactose and glucose at different temperatures. *Pol. J. Food Nutr. Sci.* (wy-słane do druku).
- [8] Kalra M.K., Sidhu M.S., Sandhu D.K., Sandhu R.S.: Production and regulation of cellulases in *Trichoderma reesei*. *Appl. Microbiol. Biotechnol.*, **20**, 1984, 427.

- [9] Lowry O.H., Rosenbourh N.J., Farr R.L., Rendel R.J.: Protein measurement with the folin phenol reagent. *J. Biol. Chem.*, **193**, 1951, 265.
- [10] Lovrien R.E., Gusek T., Hart B.: Cellulase and protease activities of commercially available cellulase preparations. *J. Appl. Biochem.*, **7**, 1985, 258.
- [11] Mandels W., Weber J.: The production of cellulase. In: *Cellulase and their application*. Adv. Chem. Ser. Eds.: G.J. Hajny, E.T. Reese, Pergamon Press, Oxford 1969, s. 391-413.
- [12] Miller G.L.: Use of dinitrosalicylic acid reagent for determination of reducing sugars. *Anal. Chem.*, **31**, 1959, 426.
- [13] Pitson S.M., Seviour R.J., McDougall B.M.: Noncellulolytic fungal beta-glucanases: Their physiology and regulation. *Enzyme Microb. Technol.*, **15**, 1993, 178.
- [14] Reese E.T., Mandels M.: Beta-1,3-glucanases in fungi. *Can. J. Microbiol.*, **5**, 1959, 173.
- [15] Reese E.T., Mandels M.: *Advances in Enzymatic hydrolysis of cellulose and related materials* Ed.: E.T. Reese, Pergamon Press, Oxford, 1963, s. 197-234.
- [16] Santos T., Villanueva J.R., Nombela R.: Regulation of the β -1,3 glucanase system in *Penicillium italicum*: Glucose repression of the various enzymes. *J. Bacteriol.*, **133**, 1978, 542.
- [17] Smith D.C., Wood T.M.: Xylanase production by *Aspergillus awamori*. Development of a medium and optimization of the fermentation parameters for the production of extracellular xylanase and beta-xylosidase while maintaining low protease production. *Biotechnol. Bioeng.*, **38**, 1991, 883.
- [18] Stoppok W., Rapp P.: Formation, location, and regulation of endo-1,4-beta-glucanases and beta-glucosidases from *Cellulomonas uda*. *Appl. Envir. Microbiol.*, **44**, 1982, 44.
- [19] Szczodrak J., Targoński Z.: Selection of thermotolerant yeast strains for simultaneous saccharification and fermentation of cellulose. *Biotechnol. Bioeng.*, **31**, 1988, 300.
- [20] Tangarone B., Royer J.C., Nakas J.P.: Purification and characterization of an endo-(1,3)-beta-D-glucanase from *Trichoderma longibrachiatum*. *Appl. Environ. Microbiol.*, **55**, 1989, 177.
- [21] Targoński Z.: Biosynteza celuloz, ksylanaz i enzymów litycznych przez *Trichoderma reesei* QM 9414 i *Trichoderma viridae* F-19. *Biotechnologia*, **2** (12), 1991, 50.
- [22] Theodore K., Panda T.: Self-directing optimization of beta-1,3-glucanase production by *Trichoderma harzianum* in batch culture. *Bioproc. Eng.*, **14**, 1996, 111.

BETA-GLUCANASES PRODUCTION BY *TRICHODERMA REESEI* MUTANTS DURING BATCH CULTIVATION IN THE PRESENCE OF DIFFERENT CARBON SOURCE

S u m m a r y

Four *Trichoderma reesei* mutants have been tested during batch cultivations for beta-glucanases production on the medium with different source of carbon. *Trichoderma viride* F-19 has been used as high-lytic enzyme-production reference strain. The highest activities of beta-glucanases have been estimated in culture filtrates obtained after cultivation of *T. reesei* VTT-D-78085 and *T. viride* F-19 on the medium with 1% mixture of chitin and glucan at the ratio 1:1. High proteolytic activities of culture filtrates obtained during cultivation in the presence of 1% of glucan were connected with high protein content in this substrate which acting as inducer of production of these enzymes. Beta-glucanases produced by *T. reesei* M-7 were resistant to glucose catabolite repression. ☒